

(נשלם החלק השני, ואתחיל החלק השלישי.)

ה. השער הראשון מן החלק השלישי, והוא השער התשיעי מן
הספר, נדבר בו על מדת השמחה.

שלו) בכ"י ב' ובנד' לבורא יתעלה שמו כתיב. שלו) בנד' ליתא יתברך.
שלח) בנד' והכירה בה כתיב. שלט) בנד' מעוטה רבה כתיב. שם) בנד' שאין
זה מדה טובה כתיב.

שמחה תמצא באנשים מחולקים.

זאת המדה תמצא אותה בקצת בני אדם נחלקים, יש ממנה שתהיה טבעית וזה יהיה כמי שמבעו חס ולח כמבע הדם, וכל שכן לאדם שתאותו מזדמנות לו תדיר, ולא עברה עליו דאגה מזמן ארוך, וניצל מן הדברים המעציבים, ודין הוא למי שנוזמנו לו כל הדברים האלה, שתראינה במבעו אותות (שמ"א) המדה הזאת, ותהיה גיהתו מוכה, וגופו בריא, ואין הזקנה ממחרת לבוא עליו וכמו שנאמר: לב שמח ייטיב גהה (משלי י"ז, כ"ב). ומן המדה הזאת (שמ"ב) שתהיה מקרית עם השנת תאוה והגעת משאל, וממנה שיהיה שוחק תדיר ללא ענין, ואפשר שיצטרך זה לדעת קלה כמו שנאמר: כי כקול הסירים תחת הסיר בן שחוק הכסיל (קהלת ז', ו'). וכבר נאמר כי מאותות השומח, שחוק במקום שאינו ראוי בו השחוק, ואני אומר כי המדה הזאת (שמ"ג) ראוי שתמצא בנפשות הנמלטות מן החוקה, הזכות הכרות המתייחסות אל המלכות, העולות אל מעלות הרחוניות יותר משאר בני אדם, ור"ל נפשות הצדיקים, שהם בנועם שלם בענין עבודתם, ובשמחה גדולה בפרישותם, כמו שאמר: שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב (תהלים ל"ב, י"א). ואין ראוי למי שיש לו מוסר, להתנהג בשחוק במושבות ובמעמדות, מפני שאמרו: מי שרב שחקן, מתמעט מוראו, והשחוק מסיר הדר פנים, וכמו כשהראגה, כשהיא גוברת גורמת הכבי, כך השמחה, כשהיא גוברת, מראה השחוק. וממה שראוי לדעתן שידעהו, כי המדה הזאת וזולתה איננה במבע הגפש המדברת

באלימות.

על דעת גאלינוס [הערה ל"ה] אך היא בנפש הבהמית, והראייה על זה, שאתה רואה בשחוק יארע עם העניינים המשחקים, ואיפשר שלא יוכל האדם למשול בעצמו שלא ישחק. וכן נאמר על הכעס ושאר מדות הדומים לאילו, ועל כן צריך האדם שישתדל עד שתסכיט נפשו הבהמית לנפשו המדברת, ור"ל שינהיג שכלו את טבעו, וכשיהיה כן, אז יהי נמנה עם גדולי בני אדם. וממה שאמר סקראט האלרי: הדבר שהשמחה בו, שהאכל עליו. (שמ"ד) וכמוסרי אריגעניוס [הערה ל"ו] בענין השמחה: השמחה ללב חיים ומעלה, והראגה דוחק ואבדון.
ו. השער השני מן החלק השלישי והוא השער העשירי מן הספר, בדבר בו על מדת הראגה.

דאגה.

זאת המדה היא נמצאת בנפש עם המנע את תאוותיה ושמא [צ"ל ושמה] תביאנו אל שערי המות כשתפקוד מה שהיא אוהבת. וכמה קשה המדה הזאת, כשהיא ניכרת, וכמה רע עניינה כשהיא גוברת. וכבר אמרו: כי הראגה היא המיתה טבעית. ואני רואה מדרך הזריוות שנתעכב מעט (שמ"א) בנד' בטבעו אותו כתיב. (שמ"ב) בנד' ליתא המלה הזאת. (שמ"ג) בנד' ניכ חסר הזאת. (שמ"ד) בנד' הוא שהאכל עליו כתיב.

ככאן בשער הזה, אולי האלדים יחונינו וישים בפינו מן הרברים המנחמים והמשעשעים והמשמחים מיגונות האדם, עד שיהיה המאמר הזה ממציא לו רפואה. אעפ"י שאי אפשר שתימצא רפואה לחולי הנפש, אלא ברפואה הרוחנית, וכמו שזה הענין מגיע יותר אל הנפש מכל עניין, כן רפואתה יותר קשה להמציא. ומאלדים נשאל להצילינו ממנה ברחמי הרבים. ואומר: כי טבע המדה הזאת קר ויבש כטבע המדה שחורה, אין איש נמלט ממנה. ויש שמגיעים אל דבר גדול עד שיחלו חולי הנפש כמו שנאמר: דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב, כ"ה).

נראית על פני האדם.

ודע כי המדה הזאת היא נראית הרבה על הפנים כמו שידעת שאמר יוסף לסריסי פרעה כשראה את פניהם זועפים, כמו שנאמר: וירא אותם והנם זועפים (בראשית מ', ו'). וכמו שאמר ארתחשסתא לנחמיה: מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה (נחמיה ב', ב'). וכבר נתבאר כי המדה הזאת נראית על הפנים וניכרת בה הכרה גמורה. וצריך שתדע, כי כשיהיה האדם שיכור באהבת העולם הזה שהוא עולם ההוייה וההפסד, איננו ניצול מבקשת הקניינים הנוסעים תמיד מיד אל יד. וכשיגיע אותם ויפקדם, אז תקראוהו הראגה. ובהפך זה, כשיפנה לבו מן העולם הזה ומקביל את העולם השכל, איפשר שינצל מן החלאים הנפשיים, אשר המה לקניינים העולמים, כשיפנה מן העסקים ההכלים, ויטה נפשו אל החכמות המוסריות ואל החוקות התוריות. וראוי למשכיל להניח מנהגי קטני הפתאים, ויתנהג במנהגי גדולי המלכים. (שמ"ה) וכשלא יהיה לאדם מה שהוא חפץ שיחפוץ מה שיהיה, ואל יבחר בהתמדת הראגה. וראוי לנו שנשתדל לרפא נפשותינו מן המקרה הזה, כיון שאנחנו רואים, שנסבול קשות בעבור רפואות גופים, כסבל האש והברזל והדומה להן, וכל שכן שנרגיל לתקן נפשותינו בכח העצה ונסבול סבל מעט, כדי שינהיגה המנהג המובן. ועוד נדע כי כאשר נעלה על דעתנו שלא ישיגנו מקרה כאילו היינו רוצים שלא נהיה כלל מפני שהמקרים יהיו בהפסד ההוויות, ואם לא יהיה ההפסד, לא יהיה ההוייה. ואם נרצה שלא תהיינה הקורות כאילו רצינו שלא נהיה, וההוייה בטבע, וההפסד בטבע. ואם נרצה שלא יהיה מה שיש בטבע, נרצה דבר הנמנע, ומי שרוצה דבר הנמנע, ימנע רצונו, ומי שימנע רצונו, נקרא עני. וראוי לנו שנתבייש מהגביר עלינו המדה הזאת, רוצה לומר העניות, ונשתדל לעלות אל מעלות טובות. ומי שרוצה שלא יאבל, ידמה נפשו מן הרברים המביאים לידי האבל, כאילו הוא חושב שקניינו עתיד שיאבד, ויאבל עליו, ויחשכו כאילו אבד או שפקד אהבו. ואיננו מוצא כלל אל הנפשות העליונות והמזימות הנכבדות

(שמ"ה) בכ"י ב' במנהגי קטני הפתאים גדולי המלכים והמלות ויתנהג במנהגי הכרים.

היקרות סימן הדאגה. וכבר שאלו סקראט האלדי: מה זה שלא ראינו עליך סימן דאגה לעולם? אמר: מפני שלא קניתי דבר שאפקרנו ואדאג עליו! וממה שראוי למשכיל שיחשוב בו, כי אין בכל העולם מן הדברים הגדולים שלא יהיה קטון בתחילתו ואחר כך יגדיל, אלא הדאגה, כי הגדולה שתהיה בעת פגיעתה, וכל אשר היא הולכת ודלה ומתמעטת עד שתכלה לגמרי, והזריו החכם אשר יתאמץ

אלכסנדר

בעת מקרהו כפי גדולתו. ומצאנו אלכסנדר שכתב אל אמו לנחמה על מותו, ואמר לה בכתבו: אמי צוי לבנות מדינה גדולה ובצורה בעת שיגיעך שמע מות אלכסנדר, וזמני בה מן המאכל והמשתה, וקבצי עליה בני אדם מכל הארצות ליום ידוע לאכול ולשתות, וכאשר יהיה הכל מזומן והיו כל העולם נכונים ומוזמנים להיכנס אל הסעודה אשר זימנה המלכה, כריוזו בעם: שלא יכנס אל המלכה אדם שעבר עליו מקרה או 'שמצאחו יגון, ועשתה כן בעת שהגיע הכתב אחר מותו. וכיון שצותה שלא יכנס אל ביתה מי שקרהו פגע, ראתה, שלא נכנס שם שום אדם בביתה, מיד הבינה היא וידעה, כי לא כיון בנה אלא לנחמה על עצמו. [הערה ל"ז] ושמע אלכסנדר מאריסטוטולים רבו: כי הדאגה ממעטת את הלב של אדם ומכלתו. ורצה לעמוד על אמיתת הדבר ולקח מקצת מיני בהמה מה שהיא דומה אל האדם בטבעו ואסר אותה במשמר ימים רבים במחשכים, וצוה לתת לה מן המזון כדי חיותה ואחר כך הוציאה ושחטוה ומצאו לבה שכלה ונמס, וידע כי אריסטוטולים רבו אמר האמת. ומדברי גאלינוס בדאגה אמר: כי הדאגה כלות הלב, והיגון חולי הלב. ואחר כך פירש ואמר: כי היגון על מה שהיה, והדאגה על מה שיהיה, ובמקום אחר: היגון על מה שעבר, והדאגה על מה שעתידי, על כן הזהר והשמר מדאגה, כי הדאגה חולי המות, ואמרו קצת החכמים: שתיית סם המות קלה יותר מן הדאגה. [הערה ל"ח] ואם ישאל השואל: מה תועלת יש בהגברת המדה הזאת בעת פגיעת המקרה והראותה? נשיבהו כי יש תועלת כדי להוציא הליחה אשר היא עיקר הדמע, אשר נפסדה כבר ונלאה בו היטב (שמו') להוציאה כאשר מוציאים הליחות המעופשות [הערה ל"ט] מן הגופות ברפואות המכריחות להקיא וכאשר מנקים שאר הליחות במה שדרכם לנקותם, וכמו שהוא ידוע, כי קצת הילדים רכים הקטנים לא תתנקה הליחה המופסדת שבהם לא (שמו') בככי, וזאת היא הנפש הטבעית לככי. וממה שאמר סקראט כאכל: האבל מדוה הלבבות כמו שהחלאים מדוים הגופות. ומדברי בטלמיזוס. [הערה מ'] מי שרוצה להאריך ימים, יקדים למקרים לב אמין.

ז. השער השלישי מן החלק השלישי והוא שער אחד עשר מן הספר נדבר בו על מדת הבטהון והשלחה.

(שמו) בנד' ונלאה בו הטבע כתיב. (שמו) בנד' אלא בככרי כתיב.

במחון ושלוח.

המדה הזאת משוכחת כשינהג בה האדם בכמחוננו באלדיו והשענו עליו, כמו שאמר: להיות בה' מבטחך (משלי כ"ב, י"ט). וזה טבע משובח ובעליו ראוי לשובה גדולה ולחסד גדול מאלדים כמו שנאמר: והבוטח בה' חסד יסוכבנו (תהלים ל"ב, י'). וראוי לברך מי שהוא במדה הזאת, כמו שנאמר: ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, (ירמיה י"ז, ז'). והמדה הזאת יותר היא נמצאת (ש"מ"ה) בצדיקים יראי אלדים, וכמו שאמר חס: יראי ה' בטחו בה' (תהלים קט"ז, י"א). וממעלת המדה הזאת ויתרונה, כי בה ייער בית יעקב בעת הגאולה, כמו שנאמר: ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' (ירמיה ל', י'). וכמו שנאמר במי שבוטח בה' ומאמין בו: משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' (תהלים קי"ב, ז').

ה. השער הרביעי מן החלק השלישי והוא שער שנים עשר מן הספר נדבר בו על עניין החרטה.

חרטה מתי טובה.

המדה הזאת תהיה כשהאדם שב מחטאו כשיראה ממנו עניין החרטה, או תהיה תשובתו שליטה עם הקדמת השלשה הרברים: שהם התשובה ובקשת המחילה, ושיקבל עליו שלא ישנה. וכמו שביאר אותו רבינו סעדיה ז"ל בכמה מקומות [הערה ט"א] ואחד מן החסידים היה אומר: מי שמתחרט על מה שעבר, כאילו לא חטא. וזאת המדה משוכחת על הדרך הזאת, אך העניין המנונה שבה, כגון שיאמר היום: הן על שום דבר ואחד כך יתחרט, או יאמר וידור להתענות או לתת בצדקה, ויתחרט אחר כן, במדה הזאת היא מנונה. ודרך השכל בעיני שיזחר האדם מהביא את עצמו בדבר שיתחרט בו, אעפ"י שאין בכח בני אדם למשול בנפשה מהגברת מדותם, אך צריך להם שישתדלו להרגיל עצמם לדלג מן המנהגים הרעים אל הטובים ומן המדות המנונות אל המשוכחות. וזה תכלית הטוב שיובל האדם למשול ברוחו ולבלום את נפשו ולהנהיגה המנהג הטוב, ומי שטבעו נמשך אחר שכלו גבר.

ט. גשלה החלק השלישי ואתחיל החלק הרביעי. השער הראשון מן החלק הרביעי והוא שער שלשה עשר מן הספר נדבר בו על מדת הכעס.

כעס וכל מדה מנונה יש לה תועלת בקצת העתים.

המדה הזאת אעפ"י שהיא באה מכה הנפש, שמנו אותה מדה ממדת האדם, מפני הפקדתה למדותיו ואנחנו מדברים בו עתה בתועלותיה ובנזקיה. אעפ"י שתועלותיה אינן נחשבות כנגד נזקיה, ואם כל מדה מנונה יש בה (ש"מ"ט) תועלת בקצת העתים. וכבר ידעת כי השתיקות מדה נחמדה באדם,

שמח) בכ"ז ב' והמדה הזאת שהיא נמצאת כתיב. (ש"מ"ט) בנ"ד יש לה כתיב.